

M.1908

MUHITS SÁNDOR: KÁPOLNA SZINES
ABLAKÁNAK RÉSZLETEDÉTAIL DES VITRAUX
D'UNE CHAPELLE.

KÉSZÜLT MAJOROS KÁROLY MŰINTÉZETÉBEN.

AZ ÜVEGFESTÉSZET.

A művészi ipar ágai, megnyilatkozási formái között kevés van, amely annyira sajátja, annyira szerves hozzátartozója lenne az egyház művészetének, mint az üvegfestészet. A vitripiktúra a középkorban úgy emelkedik ki az egyház művészetéből, mint egy pompás, égő, színes rózsza, amelynek csodálatos bája elkápráztatja a szemünket és rabbá ejti a szívünket. Nincs dicsérő szavakra szükség, hogy az üvegfestészet szépségét, esztétikus értékét bizonyítsuk, minden bizonyítás felesleges; egy pillantás kell csak a Sainte-Chapelle-be vagy az Or San-Michele ablakaira és minden érvelésnél, minden szóbeli tárgyalásnál eleve-
nebben, meggyőzőbben hat majd az a szikrázó, artisztikus szépséggel teljes tekintet, amelyet ezek az ablakok vetnek reánk. Bizonyos, hogy az üvegfestészet egyike a legdelikátabb, legfinomabb művészi megnyilvánulásoknak. A művészi iparnak azon ágai közé tartozik, amelyeknek határai már teljesen beleolvadnak a Grand Art területébe és bizonyos az is, hogy ezt a művészetet századokon át az egyház fejlesztette és tette naggyá.

Az egyház vezetőszerese az üvegfestészet kifejlesztésében egészen természetes és érthető. Az egyház adta meg az üvegfestészetnek a magasba vezető lendületet, mert az egyháznak volt leginkább szüksége az üvegfestészetre. A templom az áhítat megszentelt helye s éppen ezért felépítésében, berendezésében úgy kell megalkotva

lennie, hogy minden egyes porcikájával ezeket a lelki funkciókat segítse elő s lehetőleg visszatartsa minden egyes olyan impressziót, amely ezekre a funkciókra zavarólag hatna. A legbuzgóbb ember is csak ember, a füle emberi fülek, a szeméi emberi szemek, a figyelme emberi figyelem s ennél fogva gyarló. Fülébe behatol az emberi élet zakatoló zaja, szemét elkápráztatja a fák kuszán virágos ága s figyelme úgy ingadozik, mint a szélhajtotta pely. A templom a maga egész berendezésével meg kell hogy akadályozza az emberi érzékeknek ezeket az eltévelyedéseit, s éppen azért a templom a hívő embert bizonyos mértékben elzárja a külvilágtól. És ennek a célnak szolgált az üvegfestészet is, amely a külvilág szeszélyesen változó képét zárta el az ember szeme elől. A színes ablak átbocsátotta a világosságot, de elzárta a kilátást s ez a tulajdonság tette az egyház előtt annyira kedvessé. S ezért, bár a profán művészetben is előkelő szerepet játszik az üvegfestészet, mégis az egyháznál volt igazán otthon s úgy első kezdetében mint későbbi magasrangú kifejlődésében úgy szerepel, mint az egyházi művészet speciális hajtása.

Fejlődésének története természetesen az egyes korok felfogása és izlése szerint változó. Legrégibb kezdete a XI. és XII. századra esik, de első és egyszersmind legtökéletesebb, legteljesebb kifejlődését a XIII. században nyerte. Ez a kifejlődés egybeesik a gót stílus uralomra jutásával. A romantikának nem voltak nagy ablakai s azért az ablakok artisztikus megtervezése ebben a korban nem volt elsőrangú kérdés; a gótika felvirágzásával kapcsolatban ellenben a templomablak minemősége elsősorban érdekelte az építőművészetet, mert a gót templom falmezéjét hatalmas ablakok tagolják, amelyek nagy szerepet játszanak a templom belső artisztikus kiképzésében. Ezért vált a gót ablakművészet olyan csodálatosan tökéletessé, hogy előtte ma is bámulva, meghatva áll meg a laikus és művész egyaránt. A gót stílus elmúltával azután a vele egybekötött vitripiktúra is aláhanyatlott, és a reneszánsz hihetetlen nagy művészi lendületére volt szükség, hogy új életre ébredjen. A reneszánsz az üvegfestészet második nagy virágzási kora, amely nem állt ugyan olyan egészséges artisztikus alapokon, mint a XIII. század, amelynél azonban mindent pótol a körülmény, hogy az ablakait Filippino Lippi, Leonardo da Vinci, Raphael, Dürer és Holbein tervezték, akik itt is egy csomó nagyszerű alkotással ajándékozták meg az emberiséget. A reneszánsz fejlődését azonban mi sem jellemzi inkább, minthogy a nagy mesterek egyéniségének eltűnével teljesen aláhanyatlott az üvegfestészet is. Az epigonok a nagy elődök kvalitásai nélkül a természetes fejlődésből kikököntett üvegfestészetet nem tudták a régi magaslaton megtartani s az a XVII. és XVIII. század folyamán annyira megromlott, hogy a XVIII. század végén még a technikáját is újból fel kellett fedezni. A modern idők friss szellőjére volt szükség, hogy újból életre keljen. A tisztultabb esztétikai felfogás ismét felismerte az üvegfestészet művészi értékét és ma már alapos a remény, hogy a mi korunkat, a közvetlen következő időket jelölhetjük meg majd, mint az üvegfestészet harmadik virágzási korszakát. Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha az új életre ébredő vitripiktúra megtalálja a fejlődés helyes alapjait, ha felismeri az elveket, amelyek az üvegfestészet újkori nagyságának alapkövei. A régi idők példái és a modern esztétikai felfogás összevetésével kell vizsgálat tárgyává tenni a színes templomablak artisztikus mivoltának feltételeit.

A templomablak akár művészi, akár nem, csak éppen olyan ablak, mint akármilyen más ablak s bár különös rendeltetésénél fogva bizonyára vannak különös sajátosságai, sok tekintetben viszont teljesen megegyezik a mindenfajta egyéb ablakokkal. A különös és általános szempontot egyaránt szem előtt tartva, három követelményben állapíthatjuk meg az ablak szerepét. Először: átbocsátja a világosságot, másodsor: biztosítja a kilátást, harmadszor: a templom belsejében, mint dekoratív felület szerepel. A templomablaknál azonban a szerep második része elesik, a templomablaknak, mint említettük, nem célja, hogy a kilátást biztosítsa. Annál fontosabb azonban a másik két követelmény. Ami a világítás kérdését illeti, magától értetődik, hogy a templom belső világossága az ablak formájától és színétől függ. Már a puszta világosság kérdése is érdekes és figyelemreméltó, de még nevezetesebb a színes ablakok szerepe, mert hiszen ezek alkalmazása mellett a

UNGHVÁRY SÁNDOR KARTONJAI A SZT. LÁSZLÓ-LEGENDA JELENETEIT ÁBRÁZOLÓ SZÍNES ÜVEGFRÍZJEIHEZ.
 CARTONS D'ALEXANDRE UNGHVÁRY POUR LES FRISES-VITRAUX REPRÉSENTANT LES SCÈNES DE LA
 SZENT LÁSZLÓ FÜVE. I. LÉGENDE DE ST. LADISLAS. HERBE DU ST. LADISLAS. I.

világosság is színes. A templom belsejét színes fény tölti meg s ez a színes fény nagyon fontos az interiőr hangulatára nézve. Nem minden színhangulat méltó a templomhoz, éppen azért nagyon nagy figyelem fordítandó arra, hogy az ablakokon beözönlő világosság milyen tónust ad a templom belsejének. Az ablakoknak úgy kell színezve lenniök, hogy a rajtuk besűrödő fény ne tűnjék fel, hogy a különböző színek keverődjenek és egységes tónust adjanak a templomnak. Ebből a szempontból az a legfőbb követelmény, hogy az egyes üveglapok valójuknak megfelelőleg, a komplementár-színek egymáshatásának ismeretével állítsanak egymás mellé, hogy így a színes ablak ne vessen ríktó, kellemetlen fényfoltokat a padlóra vagy a miséző pap hátára, hanem csak mintegy a levegőt színezzé, megadja a hangulatot, anélkül, hogy önmagát észrevétené. Ennek a célnak sokkal inkább megfelel a mozaik-szerű, sok üveglapból összerakott ablak, mint a nagy festett lapokból álló, mert az előbbi a fényt sokszor megtöri és összekeveri, míg a utóbbi az említett zavaró prepotenciával lép fel.

A harmadik feladat, amely a színes ablakra hárul, egy par excellence művészi követelmény: a dekoráció. Az ablak a színezés folytán elveszti átlátszóságát és az egész templom belső legfeltűnőbb pontjává válik. Mint ilyennek két szempontra kell ügyelnie: egyrészt, hogy ne vonja túlságosan magához a szemet, ne kösse le teljesen a templomlátogató figyelmét, másrészt pedig, miután az ablak a templom belsejének ilyen szembe-tűnő része, fokozott buzgalommal kell törekedni arra, hogy egész mivoltában artisztikus legyen, hogy beleolvadjon a környezetébe és semmi művésziatlenséggel ne bántsa a szemet. Erre törekszik a templomablak művésze a dekoratív megtervezéssel. Ez a megtervezés annál szabadabb és könnyebb, mert a templomablaknak rendes körülmények között nincs semmi líthurgikus jelentősége. A tervező tehát egyedül a rendeltetés és a művészet szabályaihoz van kötve s ezeknek a szabályoknak egyike sem követeli azt, hogy a vitripíktor novellát, elbeszélést, történetet adjon. Nem, a templomablak akkor is megfelel rendeltetésének, ha tisztán geometrikus elemekből van megtervezve. Ez a körülmény nagyon megkönnyíti a tervező munkáját, mert a novella elhelyezése a templomablakon mindig művészi-etlen, sőt az egyház szempontjából is káros. Az exponált templomablakon ábrázolt nagy jelenet mindig zavarja a figyelmet. Így tehát vagy ki kell

SZENT LÁSZLÓ VIZET FAKASZT
 A SZIKLÁBÓL.

ST. LADISLAS FAIT JAILLIR DE
 LEAU DU ROCHER.

SZENT LÁSZLÓ FÜVE. II.

HERBE MERVEILLEUSE DU ST. LADISLAS.

kerülni, vagy olyan formába kell önteni, amely megakadályozza a novella preponderálását.

Ez a forma a XIII. század ablakművészetében adva van. A XIII. század ablakainak van novelláris tartalmuk és túlsúlyban van bennük a figurális elem s ezek az ablakok mégis megőrizték dekoratív hatásukat. Ennek oka nyilván az, mert a XIII. század nem ment bele a naturalizmusba. Ezek a régi ablakok nem az életet akarták adni, hanem az élet hangjait művészetük, anyaguk nyelvére fordították, egyszóval: stilizáltak az anyag törvényei szerint. Lehetett azután az ablakokon novella, elbeszélés, történet akármennyi, a reájuk tévedő szem nem vezett el a litteraire-tartalom kibetűzgetésében, mert a művész a hatást nem erre fektette, hanem a színek és vonalak hangulatára, amely úgy tört elő ezekből az ablakokból, mint a friss erdei levegő: észre sem vettük, hogy van, csak nagyon jól éreztük magunkat benne. Az anyag természete szerint való stilizált alkotás az egész mesterség alfája, ezt tette tönkre a technika tökéletesedésével fellépett naturalisztikus hajlam. Mert paradox módon hangzik ugyan, de kétségtelen, hogy a XIII. század művészetének tökéletességét jórészt a technika tökéletlensége okozta.

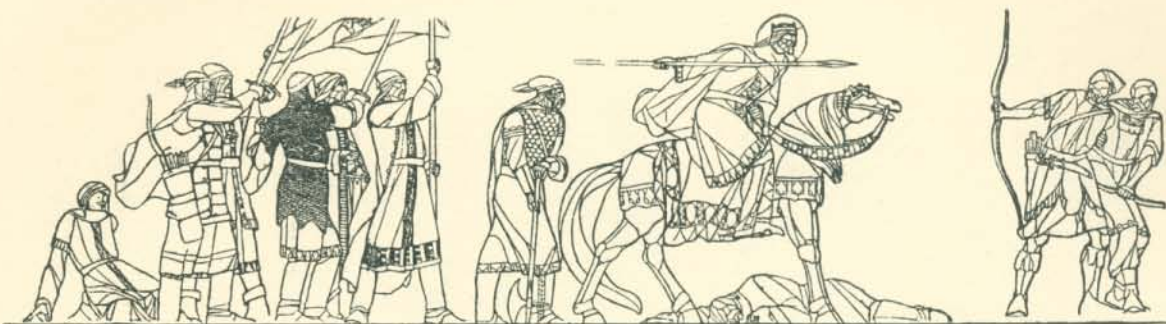
A XIII. században az üvegyártás technikája még nem állott oly magas fokon, hogy nagy üveglapokat állíthattak volna elő. Az üveglapok készítőinek tehát meg kellett elégedni a tenyérszerű s ennél nem sokkal nagyobb lapokkal, amelyeket ólomrudak segítségével pántoltak össze. Azonkívül pedig ebben az időben még nem volt zomácfesték, sőt ezüstklorid sem, mellyel a már kész ablakot ki lehetett volna pingálni, az egyetlen reávitott festék a vasoxyd (Schwarzlack, grisaille), amellyel a fogyatékos árnyékolást véghezvitték. Az ablakokat tehát ebben az időben nem festették ki, hanem színes üveglapokból rakták össze, éppen úgy mint a mozaikot. Ez a két körülmény, ez a két fogyatékoság megakadályozott minden naturalizmust. A XIII. század ablakai nem lehettek naturalisztikusak a technika tökéletlensége miatt, szönyegszerűek, stilizáltak, dekoratívek maradtak. És ez volt a legnagyobb erősségük. Ez adta meg nekik azt a

SZENT LÁSZLÓ ÉS A
NÓRABLÓ KUN LOVAS.

ST. LADISLAS ET LE RAPT
PAR UN CAVALIER CUMAIN.

bájosságot, amelyet ma is csodálunk bennük. Mert csak a mozaikszerű üveglapok adja ki azt a pompás, tüzes színhatást, amit a XIII. század alkotásaiban a legjobban bámulunk. A festék ugyanis, bármilyen tökéletes legyen az összeállítása, mindig csak festék marad, nem tartozik hozzá szervesen magához az üveg-

SZENT LÁSZLÓ MOLDOVÁBAN. I.

ST. LADISLAS EN MOLDOVIE.

hez, egy reávit, hozzátoldott valami, egy idegen elem; míg a mozaikos ablaknál a színhatást maga az üveg adja s hogy ez a színhatás sokkal kellemesebb, sokkal művészebb, arról a gyakorlatban sokszor van alkalmunk meggyőződni. S ehhez járul még valami, ami igen fontos és a modern szépségfogalmakkal szorosan összefügg: a mozaikos ablak teljesen anyagszerű, míg az ellentéte, nevezzük azt a könnyebb megérthetőség kedvéért festett ablaknak, nem az. Az üveglapokból összerakott ablak megmarad ablaknak, érezzük, látjuk, hogy itt üveg van, színes, de mégis átlátszó üveg, amely megfesti, de át bocsátja a fénysugarakat. A festett, zománcolt ablakok ellenben elveszik az ablak jellegét, nem ablakok, hanem az ablakrámákba helyezett képek. Éppen ezért a mozaikos ablak élő, a festett ablak vak, a mozaikos ablak nem feledkezik meg tulajdonképpen hivatásáról, a festett ablak hátat fordít neki. Már pedig ez az anyagszerűtlenség a legnagyobb hiba, amelyet mindenfajta művészet s pláne mindenfajta iparművészet egyáltalában elkövethet, fából vaskarikát gyártani nem művészi eljárás, csak póz, csak sznobizmus, amelyre nincs szükség, amelyet kerülni kell. Éppen ezért van szükség az ólomkeretekre is. Nem kell azt hinni, hogy az ólomkeretek mellőzése vívmány, szó sincs róla. Egy kis túlzással azt állíthatnám inkább, hogy ha az ólomkeret nem létezne, újból fel kellene találni, mert ez a keret egyrészt előmozdítja az ablak tagoltságát és ilyenképpen fokozza a dekoratív hatást, másrészt alapfeltétele a mozaikszerűségnek, végül pedig annyira egybe van forrva a színes üveglapokról alkotott elképzelésünkkel, annyira hozzátartozik annak mivoltához, hogy csak az anyagszerűség rovására lehetne megtagadni. Az anyag megtagadása pedig — ismétlem — olyan hiba, amelyet semmiféle technikai fogás nem tehet jóvá.

Nem is tette jóvá soha. Azok a korok, amelyek nem vették figyelembe az anyagot, amelyek le akarták győzni, meg akarták alázní az anyagot, éppen az ellenkezőjét érték el annak, amit szándékoztak. A XIII. század után bekövetkezett lehanyaglás is ilyen körülmények között következett be. Addig, amíg a technika fogyatékosága kényszerítette a vitripiktorokat, hogy tekintetbe vegyék az anyagot, addig megtartották a dekoratív hatást és megőrizték művészetüknek mindazokat a szépségeit, amelyeket az imént említettünk. De kevés volt bennük az öntudatosság, és a technika kifejlésztésénél nem ügyeltek az anyagszerűségre, azt hiték, hogy most már min-

A NAGYVÁRADI SZÉKES-
EGYHÁZ ÉPÍTÉSE.LA CONSTRUCTION DE LA CATHÉ-
RALE DE NAGYVÁRAD.

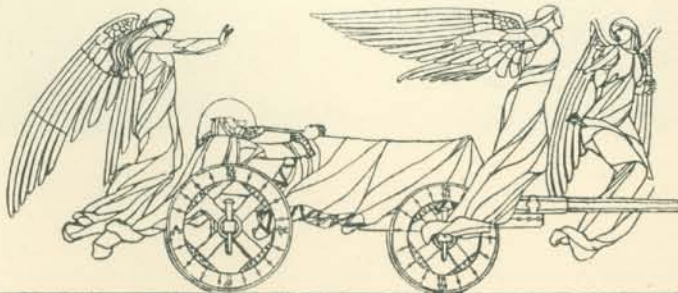
SZENT LÁSZLÓ MOLDOVÁBAN. II.

ST. LADISLAS EN MOLDOVIE.

den szabad és egyre jobban közeledtek a naturalizmus felé. Ez a naturalizmus a reneszánszban művészi magaslatra szökött fel, de azonnal lehanyatlott, amint a reneszánsz nagymesterei behunyták a szemüket. A hanyatlásnak ez a nagy hirtelensége mindennél jobban mutatja, hogy a naturalisztikus irányt csak egyes nagy egyéniségek zsenije tartotta fenn és hogy ez az aera nem természetes fejlődési foka az üvegablak művészetének. A naturalizmus nem lehet az üvegfestészet vezérelve soha.

Pedig a vitripiktura legújabb kora: a XIX. század megint ezzel a jelszóval indult el. Illetve egyszerűen átvette azt, amit a múltban a legközelebb talált és ez éppen a késői naturalisztikus kor silány portékája volt. A század különben is naturalista-hajlamokkal bírt, szerette a jelenetkezést, a szónokló, pathetikus képeket és a novellát. Az irodalmi szellem bevonult az üvegfestészetbe is s vele együtt a naturalisztikus előadásmód. Ez a kettő pedig az artisztikus üvegfestészetnek a halálát jelentette. Úgy gondolom, tárgyalásunk folyamán eléggé meggyőződünk erről, de most újból hangsúlyozandó, mert ennek a pathetikus, művészietlen iránynak a produktumai a templomainkban még ma is láthatók és a propagálói még most is működnek. A történelmi festészet különösen kedvezett ennek az iránynak s megtöltötte az ablakok tábláit a maga bombasztikus, lélektelen alkotásaival. Ez a kor tulajdonképpen teljesen elejtette az üvegfestészetet, mert az ablakokat nem tervezték meg, hanem egyszerűen már létező, közismert történelmi képeket vittek át az ablakokra. Pedig micsoda hallatlan negligálása ez az anyagnak, milyen lebecsülése magának az üvegfestészetnek. Ez a módszer határozott hangsúlyozása annak, hogy az üvegfestészet nem is művészet, hanem egy egyszerű reprodukálási mód. Hány üvegablak van Magyarországon, amely nem egyéb, mint élethű reprodukciója egy-egy kedveltebb szentképnek. És pedig ezek a képek olajfestmények voltak, tehát az üveghez és az üvegablak művészetéhez semmi közük. Nem sokkal nemesebb az az eljárás, mint ha transparens-papírossal ragasztanók be ablakainkat; épp olyan kevés köze van magához az anyaghoz. De hol itt a művészet, hol az őszinteség avagy az Isten

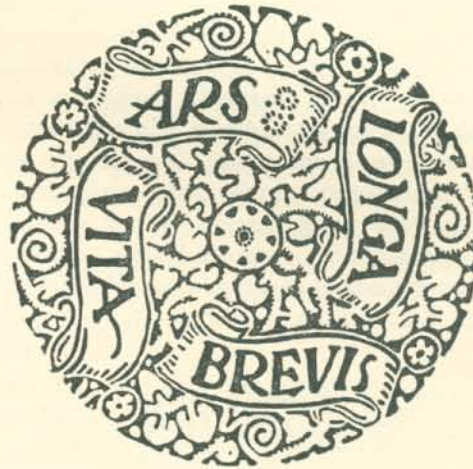
házához egyedül méltó artisztikum? Nyoma sincs; az üvegfestészet ma már csak mint iparág létezik, mint művészet teljesen megszűnt. A barmeni Luce floreo társaság a háromszínnyomáshoz hasonló rendszerével bármilyen festménynek az üvegablakra való átvitelére vállalkozik s megrendelői örülnek annak, hogy megszabadultak az ólomkeretektől, vagy hogy plasztikus hatásokban gyönyörködhetnek. Milyen elté-

SZENT LÁSZLÓ
HALÁLA.LA MORT DU
ST. LADISLAS.

velyedett izlés, amely nem gondolja meg, hogy itt a művészet egy ágának teljes megsemmisítéséről van szó, tehát arról, hogy egy szépség-forrással szegényebbek legyünk, hogy lelki finomságunknak eggyel kevesebb jelét adjuk. Mert az ablakokra átvitt olajfestmények az eredeti értéket nem érhetik el, saját értékük nincsen, nyilvánvaló, hogy teljesen érték-telenek. A technika túltökéletesedése és az izlés nélküli en gros, gyári termelés ezen a téren is elvégezte a maga destruktív teendőit.

A művészi ipar modern megújódása kétségtelenül magával fogja hozni, részben már meg is hozta, az üvegfestészet új virágzását. Mert a modern iparművészet az anyag-tiszteletben nőtt fel s igen jól tudja azt is, hogy nem lehet olajfestményeket üvegbe áttenni, mert más a vászon és más az üveg, más a kép és más az ablak. Éppen azért a modern vitripíktor az anyagban dolgozik, annak követelményei szerint tervez és mindenekelőtt: saját maga foglalkozik az anyaggal éppen úgy, mint hajdan a XIII. század művésze. A modern iparművészetben nem válhatnak el egymástól a tervező és az iparos, ők ketten egészen egyek, mert a művész csak akkor alkothat igazán artisztikus dolgot, ha ismeri anyagának törvényeit, ha művész és iparos egyszemélyben. Ennek az egyesülésnek igen érdekes kényszerítő eszköze volt a Tiffany-féle üveg, amely a maga szeszélyes erezetű, különféle, egymástól különböző darabjaival szinte kényszeríti a művészt, hogy ő maga rakja össze az egész ablakot. A Tiffany-féle opaleszcens-üveggel igen szép hatásokat értek el. De mégis az üvegfestészetet csak egy körülmény emelheti fel a régi magasságba: a tisztult esztetikai felfogás. Ha a közönség megtanulja, hogy a művészet és a gyári portéka között különbséget tegyen s ha annak ismeretében teljes erejével a művészet mellé áll, akkor semmi sem akadályozza meg az új reneszánsz bekövetkezését. A művészek és iparosok fel vannak készülve reá, a közönség kell hogy kimondja az utolsó szót.

SZTRAKONICZKY KÁROLY dr.

348.

348. SPANNAGEL VILMOS:
TEMPLOM ELŐCSARNOKA.

PORCHE D'UNE ÉGLISE.

349.

349. SPANNAGEL VILMOS :
TEMPLOM BELSEJE.

INTÉRIEUR D'ÉGLISE.

350.

350. SPANNAGEL VILMOS:
TEMPLOMFOLYOSÓ.

CORRIDOR D'ÉGLISE.

372

Egyházi
művészet

351.

351. ÖRKÉNYI ISTVÁN: MISERUHA. HÍMEZTÉK
A „KÖNTÖS” MŰHELYÉBEN.

CHASUBLE, BRODÉE À L'ATELIER DIT
„KÖNTÖS”.

352.

352. ÖRKÉNYI ISTVÁN: MISERUHA. HÍMEZTE
AZ IPARMŰVÉSZETI ISKOLA TEXTILOSZTÁLYA.

CHASUBLE, BRODÉE PAR LA SECTION TEXTILE
DE L'ÉCOLE DES ARTS DÉCORATIFS.

353.

353. NAGY SÁNDOR: MISERUHA. HÍMEZTÉK AZ
IPARMŰVÉSZETI ISKOLA TEXTILOSZTÁLYÁBAN.

CHASUBLE, BRODÉE PAR LA SECTION TEXTILE
DE L'ÉCOLE DES ARTS DÉCORATIFS.

354.

354. NAGY SÁNDOR: A SZEMBENLEVŐ MISE-
RUHA RÉSZLETE. HÍMEZTÉK A M. KIR. IPAR-
MŰVÉSZETI ISKOLA TEXTILOSZTÁLYÁBAN.

DÉTAIL DE CHASUBLE.

376

Egyházi
művészet

355.

355. MEYER ANTAL : MISERUHA.
HÍMEZTE A JÓ PÁSZTOR-ZÁRDA.

CHASUBLE, BRODÉE AU COUVENT
DU BON BERGER.